

Effectbeoordeling bouwplan Hooge Riet te Ermelo op tuinhistorische waarden.

Opgesteld op verzoek van dhr. B. van den Broek, Heijmans Vastgoed BV.

Beoordeling van:

- *Herontwikkeling De Hooge Riet Ermelo, stedenbouwkundig plan voorlopig ontwerp, januari 2002, H+N+S landschapsarchitecten (Versie: vastgesteld door het college d.d. dinsdag 14 januari 2020.)*

Gebaseerd op:

- *Tuinhistorische waardestelling De Hooge Riet te Ermelo, SB4 Specialisten in Groen Erfgoed, versie: definitief 18 juli 2019.*

Planvoornemen

In het door H+N+S opgestelde rapport is de 'Plankaart VO stedenbouw: De Hooge Riet' opgenomen.

Uit kaart (en toelichting) volgt dat het voornemen is om een aantal bouwvolumes toe te voegen (of te wijzigen) in de boszone ten oosten van het hoofdgebouw De Hooge Riet. Mogelijk wordt een volume toegevoegd aan de westzijde ter plekke van de omstreeks 1975 afgebroken villa Hoogstede. Voor het terrein ten westen van het hoofdgebouw wordt op hoofdlijnen uitgegaan van een herstel van de aanleg van omstreeks 1939. In de boszone worden nieuwe functies en logistieke verbindingen ingepast. De bestaande historische contouren van de binnentuinen blijven behouden, alsmede de omgrenzing door pergola's en met priëlen. De tuinen krijgen een gedetailleerde, bloemrijke inrichting.

Aanwezige waarden

Het terrein bij Sanatorium De Hooge Riet is 8 is opgenomen als onderdeel van het als rijksmonument aangewezen complex De Hooge Riet (complexnummer: 523879). De tuinaanleg is bovendien als zelfstandig rijksmonument aangewezen (monumentnummer: 523881).

In de redengevende omschrijvingen wordt de tuinaanleg in algemene zin omschreven.

Uit de complexomschrijving: *Het sanatorium bevindt zich temidden van een ruime parkaanleg met een grote vijver aan de voorzijde.*

De omschrijving van de tuinaanleg: *De TUINAANLEG heeft vermoedelijk integraal deel uit gemaakt van het ontwerp. De tuin bevindt zich voor het belangrijkste deel aan de voorzijde van het complex en kenmerkt zich door beplanting aan de randen. Het overige gedeelte van het glooiende terrein is voorzien van grasbeplanting. In het midden bevinden zich een grillig gevormde vijverpartij en een klein betonnen bruggetje met een ijzeren buisbalustrade. In combinatie met de slingervormige padaanleg is er op dit voorterrein een parkachtige sfeer gecreëerd. De overgang van het hoger gesitueerde gebouw naar het aflopende voorterrein wordt door middel van borders overbrugd. Aan de stationszijde bevindt zich de officiële toegang tot het complex. Aan weerszijden van de oprijlaan bevinden zich hier twee gemetselde hekpijlers waarop de naam van het sanatorium is vermeld.*

In de door SB4 opgestelde, aanvullende tuinhistorische waardestelling is het terrein nader in beschouwing genomen en deels als hoog, deels als positief en deels als indifferent gewaardeerd. Tevens zijn een aantal elementen afzonderlijk gewaardeerd.

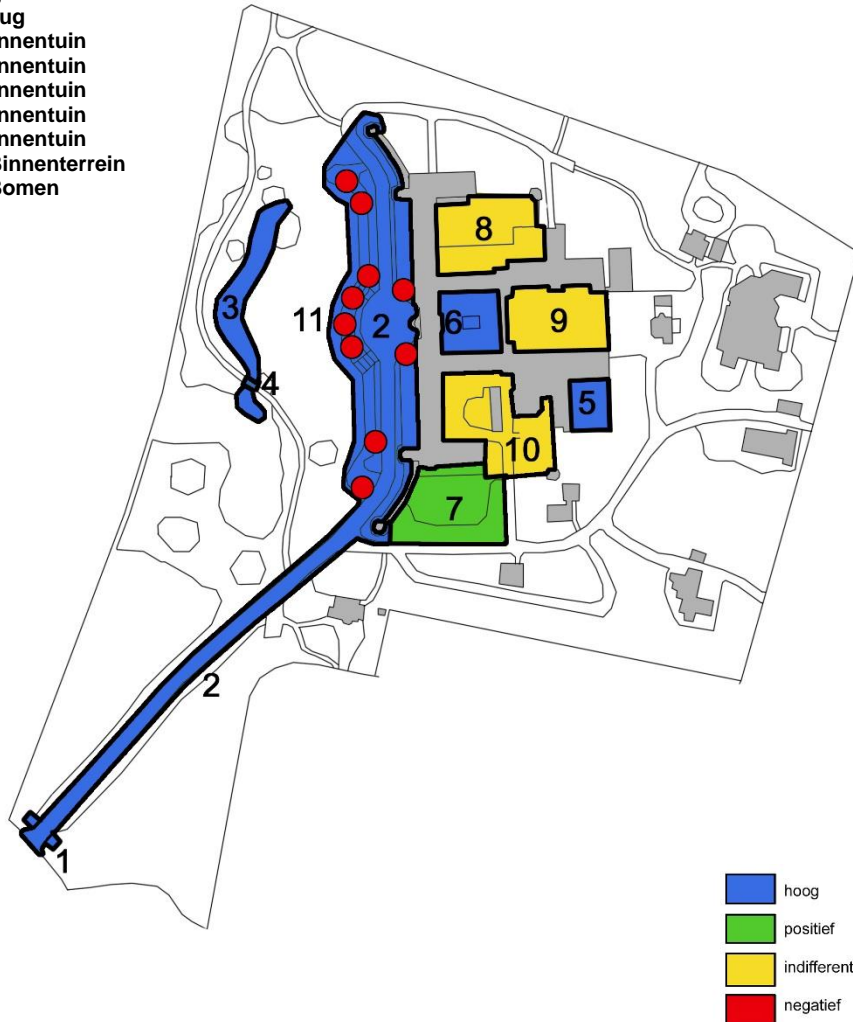
Afb. 4.2: Waardering deelgebieden.

- A. Voorterrein
- B. Omgeving sanatoriumgebouw
- C. Entreegebied
- D. Tuin De Riethorst
- E. Tuin Hoogstede
- F. Tuin Rustoord
- G. Boszone
- H. Mortuarium
- J. Parkeerterrein
- K. Omgeving patiëntenwoningen
- L. Omgeving Heesterrood

Afb. 4.4: Waardering elementen.

1. Entreepalen
2. Toegang
3. Vijver
4. Brug
5. Binnentuin
6. Binnentuin
7. Binnentuin
8. Binnentuin
9. Binnentuin
10. Binnenterrein
11. Bomen

Voor het terrein als geheel wordt in de rapportage door SB4 opgemerkt:

Algemene historische waarde

Sanatorium De Hooge Riet met omliggende terreinaanleg, gebouwd en aangelegd in 1939, is een kenmerkend voorbeeld van sanatoriumbouw als resultante van de toenmalige opvattingen over patiëntenverpleging en zeer vergelijkbaar met andere instellingsterreinen (van dezelfde eigenaar) elders in het land.

De voorafgaande ontwikkelingsgeschiedenis van het terrein als onderdeel van landgoed Veldwijk is als uitgangspunt gebruikt bij de realisatie en thans nog deels herkenbaar.

Ensemblewaarde

De vormgeving en uitvoering van terrein en tuinen ondersteund de uitstraling en beleving van het sanatorium als rustoord en de ontwikkeling om patiënten in een niet-klinische omgeving te verzorgen. Het ruime voorterrein met wandelpaden en vijver ondersteunt de representatieve uitstraling van het ogenschijnlijk op een lichte terreinverhoging geplaatste sanatoriumgebouw als landhuis. De besloten deeltuinen staan in directe relatie met het gebruik van het gebouw en de verschillende afdelingen. De zorgvuldig aan het gebouw verbonden pergola's, priëlen, terrassen, keermuren en bloembakken vormen belangrijke onderdelen van de subtiel vormgegeven overgangen tussen binnen en buiten.

Tuinhistorische waarde

De gerealiseerde terreinaanleg, naar ontwerp van tuinarchitect Jan Vroom jr., is kenmerkend voor zijn werk en passend bij de in het Interbellum gangbare tuinstijlen. Hoewel de oorspronkelijke inrichting van de binnentuinen deels is verdwenen en het onderhoud verwaarloosd, is de hoofdopzet goed herkenbaar bewaard gebleven.

De aanwezige diversiteit aan boomsoorten, waaronder een flink aantal coniferen, is karakteristiek voor het begin van de 20^e eeuw en tevens voor het werk van Jan Vroom.

De verschillende deelgebieden en elementen zijn nader omschreven:

A. Voorterrein: hoog

De landschappelijke parkaanleg ten westen van het sanatoriumgebouw De Hooge Riet is op hoofdlijnen en onderdelen nog aanwezig volgens ontwerp en realisatie van tuinarchitect J. Vroom. De verspreid staande bomen, heesterbeplantingen en enkele coniferen dateren voor een groot deel uit de periode van aanleg (of van daarvoor). Kenmerkend is een grote diversiteit in sortiment. Een deel van de historische slingerpaden is verdwenen.

Vanwege het zorgvuldige en voor J. Vroom karakteristieke ontwerp en de huidige authenticiteit is dit deelgebied hoog te waarderen.

B. Omgeving sanatoriumgebouw: positief

Gebouw en tuinaanleg zijn als één geheel ontworpen met diverse gebouwde elementen (waaronder pergola's, priëlen, muren, bloembakken en vijver) als bindende onderdelen. Karakteristiek was de begroeiing van de pergola's, onder meer met de deels nog bestaande blauwe regen.

Een deel van de binnentuinen en ruimten rondom het gebouw kende oorspronkelijk een vrij sobere inrichting, enkele tuinen waren rijker gedetailleerd en beplant. Karakteristiek waren ruime gazons, rechte paden, lindenbomen en snoeivormen.

In verband met een nieuwe aanbouw omstreeks 1980 is het terrein aan de oostzijde aangepast en een pergola afgebroken. Nadien is het terrein versoberd, verwaarloosd en recent deels geschoond.

Een deel van het oude bomen- en heesterbestand is gespaard.

Ondanks de huidige staat, moet aan dit deelgebied, vooral vanwege de ontworpen samenhang met het gebouw en de in essentie bewaard gebleven elementen, een positieve waarde worden toegekend.

C. Entreegebied: positief

Het nog altijd aanwezige bosgebied nabij de entree heeft een oorsprong die teruggaat tot ruim voor de bouw van De Hooge Riet. Hiervan is profijt getrokken bij de aanleg van de entreeweg met ruime grasbermen.

D. Tuin De Riethorst: positief

De bescheiden parkachtige tuin met diverse oude bomen is gesitueerd rondom en in samenhang met de in 1887-1888 gebouwde villa De Riethorst. De plek is in verhaal sterk verbonden met de oorspronkelijke eigenaar van landgoed Veldwijk, dhr. Chevallier. Het separate, particuliere eigendom werd reeds in 1898 aan de stichting Veldwijk overgedaan en vanaf 1939 geïntegreerd in de verdere parkaanleg van het sanatorium.

E. Tuin Hoogstede: positief

Deze open ruimte binnen het park van De Hooge Riet markeert de locatie van de vroegere villa Hoogstede (gebouwd in 1896 en afgebroken in 1975) met bijgebouwen (omstreeks 1960 afgebroken). Het separate, particuliere eigendom werd reeds in 1902 aan de stichting Veldwijk overgedaan. Van de oorspronkelijke tuin zijn enkele oude bomen gespaard.

F. Tuin Rustoord: positief

De open ruimte, deels ingericht als tuin, is ontstaan ten tijde van de bouw van herstellingsoord Paviljoen Rustoord in 1888. De huidige inrichting en beplantingen dragen nog enigszins de sfeer van de vroegere tuinaanleg in landschappelijke stijl.

G. Boszone: positief

De boszone langs de buitenzijde van het terrein heeft een oorsprong die teruggaat tot voor de bouw van sanatorium De Hooge Riet. Bij de aanleg van het terrein heeft tuinarchitect Jan Vroom jr. hier

profijt van getrokken als decoratieve achtergrond. Ondanks de huidige staat moet aan deze boszone, met name als groene achtergrond en omzoming, een positieve waarde worden toegekend.

H. Mortuarium

Hoewel het mortuarium is gebouwd in relatie met de overige gestichtsgebouwen, staat het hier thans in functionele zin geheel los van. Ook in ruimtelijke opzicht is het een afgescheiden terrein.

J. Parkeerterrein

Aangelegd vanuit functionele overwegingen omstreeks 1980 en zonder cultuurhistorische betekenis.

K. Omgeving patiëntenwoningen

Deze buitenruimte is omstreeks 1980 tot stand gekomen en zonder cultuurhistorische betekenis.

L. Omgeving Heesteroord

Deze buitenruimte is omstreeks 1980 tot stand gekomen en zonder cultuurhistorische betekenis.

1. Entreepalen: hoog

Twee gemetselde palen met natuurstenen elementen en naamsvermelding, opgesteld aan weerszijden van de hoofdtoegang, markeren het terrein. De originele lantaarns die de palen bekroonden zijn op enig moment vervangen.

2. Toegang: hoog

De in 1939 gerealiseerde nieuwe weg met aan weerszijden ruime grasbermen en uitmondend in een voorplein omgeven door terrasgewijze muurwerken vormt de belangrijke representatieve toegang naar het sanatorium. Vorm en uitvoering zijn kenmerkend voor het werk van tuinarchitect Jan Vroom jr. en komen op vergelijkbare wijze ook voor bij andere werken van zijn hand.

De muurwerken voor het gebouw zijn gaaf bewaard, de beplantingen in de loop der tijd aangepast.

3. Vijver: hoog

De iets verdiept gelegen, licht slingerende waterpartij is een kenmerkend onderdeel van de door Jan Vroom ontworpen tuin- en parkaanleg uit 1939.

4. Brug: hoog

De betonnen brug met lage ijzeren buisbalustrade is hoogstwaarschijnlijk authentiek en onderdeel van de door Vroom ontworpen tuin- en parkaanleg uit 1939.

5. Binnentuin: hoog

In de zuidoostelijke binnentuin is (ondanks verwaarlozing) de oorspronkelijke geometrische aanleg nog herkenbaar en een deel van de oorspronkelijke beplanting uit 1939 aanwezig (o.a. taxus en linde).

6. Binnentuin: hoog

In de centrale binnentuin direct achter het hoofdvolume is (ondanks zware verwaarlozing) de oorspronkelijke geometrische aanleg herkenbaar in de nog aanwezige (met natuurstenen -rode wester-tegels gemarkeerde) contour van de dichtgestorte en bestrate vijver.

7. Binnentuin: positief

De zuidelijke binnentuin, die grenst aan de zuidelijke pergola met prieel, toont nog deels de oorspronkelijke sfeer. Beeldbepalend zijn de twee lindebomen.

8, 9 en 10. Binnentuinen: indifferënt

Hoewel nog een enkele opgaande boom aanwezig, is de oorspronkelijke aanleg door recente opruimwerkzaamheden vrijwel verloren gegaan.

11. Bomen: negatief

In de tuinstrook aan de voorzijde van het sanatoriumgebouw staan diverse groot uitgegroeide bomen (o.a. berk en naaldhout) die de representatieve en ruimtelijke werking van het voorterrein verstoren. De bomen zullen deels zijn aangeplant en deels spontaan zijn opgekomen.

Effectbeoordeling

In de redengevende omschrijving in het monumentenregister en verfijnd door de waardstelling van SB4 wordt de nadruk gelegd op de ruimtelijke compositie van het geheel en de positionering van het hoofdgebouw met een representatief, open park aan de voorzijde (west) en een besloten, meer bebost gedeelte aan de achterzijde (oost).

Het hoogst gewaardeerd worden het gehele voorterrein, inclusief de toerit vanaf het station, en de besloten tuinen direct oostelijk van de hoofdentree en aan de zuidoostzijde van het gebouw. De tuin voor de zuidgevel wordt mede vanwege de beplanting en de behouden sfeer van waarde geacht. Dientengevolge richt de effectbeoordeling van het plan zich met name op de hoofdopzet en genoemde deelgebieden of onderdelen.

In het voorliggende plan wordt in algemene zin recht gedaan aan de gewaardeerde hoofdopzet.

Beoogd is een herstel van het voorterrein naar de visueel-ruimtelijke situatie zoals bedoeld ten tijde van de aanleg omstreeks 1939 en het behoud van de waardevolle en karakteristieke onderdelen van dit terreingedeelte. De als verstorend aangemerkte elementen worden verwijderd, hetgeen beschouwd moet worden als een kwaliteitsimpuls. De voorgestelde hernieuwde invulling van plantvakken en paden rondom de keermuur over de gehele breedte voorlangs het gebouw zullen hier in positieve zin aan bijdragen.

Afwijkend ten opzichte van het verleden is de situering van terrassen aan de westgevel van het hoofdgebouw en de aanleg van hellingbanen. Deze terrassen worden aangebracht achter (en met grotendeels behoud) van de bestaande keermuur en deels verscholen achter een te vernieuwen plantenborder. Daarmee blijft de oorspronkelijke hoofdopzet van een lange border langs de toerit en de fysieke afscheiding naar het gebouw bewaard. De doorbreking middels hellingbanen is beperkt en daarmee ondergeschikt.

Aan de noord-, oost- en zuidzijde van het terrein blijft de kenmerkende en gewaardeerde bossfeer grotendeels behouden. Door groene aankleding van nieuwe functies blijft de groene achtergrond van het hoofdgebouw De Hooge Riet in essentie behouden.

Met betrekking tot de door gebouw en pergola's omsloten tuinen kan worden opgemerkt dat het plan de oorspronkelijke opzet en invulling grotendeels volgt. Ten opzichte van de huidige verwaarloosde situatie is de hernieuwde invulling een grote kwaliteitsimpuls. Het maken van extra toegangen tot deze tuingedeelten gaat in tegen de oorspronkelijk beschermde sfeer waarin patiënten verzorgd werden, maar vanuit de huidige tijd begrijpelijk en niet overwegend verstorend.

Bij de binnentuin aan het uiteinde van de zuidvleugel van het hoofdgebouw ligt dit iets anders. De toevoeging van meerdere gebogen wandelpaden doen geen recht aan de oorspronkelijke geometrische opzet van deze tuin. Bovendien benadrukken zij in hun ligging een routing van buiten naar binnen, hetgeen ingaat tegen de bedoelde beleving van binnen naar buiten van deze tuin.

De nieuwbouw die als schil tussen hoofdgebouw en bosrand wordt ingevoegd, zorgt voor een geheel andere overgang van gebouw met tuinen naar de bosomzoming. De oorspronkelijke openheid is hier door uitgroeiend bos reeds aanmerkelijk afgenomen. Toevoeging van bouwmassa zorgt voor verdere verdichting.

Voor het vooraanzicht van De Hooge Riet (vanuit het westen) heeft deze wijziging door de voorgestelde bouwhoogte en de te behouden en te versterken achterliggende boszone een beperkte impact. Voor de beleving van de aangrenzende binnentuinen is de impact veel groter. Daar waar vanuit deze tuinen, deels over en door de pergola, zicht was op een groene parkachtige omgeving, ontstaat nu zicht op bebouwing. Vooral bij het historische, zuidoostelijke hoekprieel, dat een tuinkamer vormde met uitzicht op het park buiten de tuin, is de afstand tot de nieuw toe te voegen bebouwing minimaal. Plantekening en de uitgewerkte doorsneden (op pag. 42) lijken hier bovendien tegenstrijdig in de keuze om wel of niet direct naast het prieel een doorbraak in de pergola te maken, waarmee het prieel los van de pergola zou komen.

Ook de impact van de nieuwbouw op de hooggewaardeerde binnentuin met pergola in het zuidoosten is fors. Meer afstand of ruimtelijkheid zou ten goede komen aan de tuinhistorische waarden.

Over de gedetailleerde uitwerking en invulling van plant- en heestervakken, padaansluitingen, pergola-begroeiingen, terrassen, terrasmeubilair (waaronder kleur van parasols en zonneschermen) en te behouden of te verwijderen bomen worden in het thans voorliggende plan al wel goede suggesties gedaan, maar definitieve keuzes zijn in veel gevallen nog te maken. De nadere uitwerking hiervan is medebepalend voor het uiteindelijke resultaat, zodat hieraan nog de nodige aandacht is te besteden. Dit geldt met name ook voor de als hoog en positief gewaardeerde binnentuinen.

Conclusie

In principe is het voorstel voor herontwikkeling van het terrein De Hooge Riet volgens voorliggend VO Stedebouw goed denkbaar en betekent geen onoverkomelijke aantasting van belangrijke actuele tuinhistorische waarden of elementen. Op diverse punten vormt het plan een sterke verbetering van de kwaliteit van de historische aanleg en een versterking van de bruikbaarheid en beleving hiervan. Het gaande proces van verval wordt gekeerd tot een nieuwe situatie die recht doet aan, en respect heeft voor, het verleden.

Desondanks zijn er een aantal punten die om aanpassing of nadere uitwerking vragen. Dit betreft met name de wandelpaden in de tuin aan het uiteinde van de zuidelijke vleugel van het hoofdgebouw en de ruimten rondom het zuidoostelijke hoekprieel en de zuidoostelijke binnentuin met pergola's.

Het uiteindelijke effect is mede afhankelijk van de definitieve invulling van plant- en heestervakken, padaansluitingen, pergola-begroeiingen, terrassen, terrasmeubilair (waaronder kleur van parasols en zonneschermen) en specifiek te verwijderen bomen.

Opgesteld door

Ir. Eric Blok / Senior Specialist Groen Erfgoed
Wageningen, 1 april 2020.